

TEKNOLOJİ- SOSYAL DEĞİŞME VE EĞİTİM

Yrd.Doç. Dr. Talip TUZTAŞ

Sakarya Üniversitesi,MEB.Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü işbirliğinde gerçek-leştirilen“1.Uluslararası Eğitim Teknolojileri Sempozyumu”nun ana teması,teknoloji temelinde çağdaş dünyada uygulanan en yeni eğitim metot ve tekniklerinin tanıtımı ve etkin kullanımı çerçevesinde gerçekleşmektedir. Ancak biz bildirimizde,bu teknolojik ağırlıklı eğitim sistemlerine zemin oluşturan ilk sosyal oluşumların temellerini,sosyolojik bir çerçevede, irdelenecek çalışacağız.

Bildirimizin amacı; sanayi devrimiyle başlayan modern teknoloji-sosyal değişim etkileşimini ana hatlarıyla tespit ettikten sonra,bu gelişimin o dönemdeki eğitim sistemi yaklaşımlarına yaptığı etkileri göstermektir. Arkasından,modern Batı eğitim sistemlerinin Türk eğitim sistemine yansımalarını gözden geçireceğiz.Bu durumda bildirimizin anahtar kelimeleri **Teknoloji,Sosyal Değişme ve Eğitim** olacaktır.

Modern anlamda,Batıdaki gerek teknolojik ve gerekse sosyal değişmelerin başlangıcı konusunda belli bir tarih vermek oldukça kapsamlı ve geniş bilgi isteyen bir husustur.Bu zor-luk, konuya bakış açılarının farklılığından kaynaklandığı gibi, başat değerlerin değişmesinden de doğmaktadır.Ön plana alınan başat değerleri teknolojik gelişimin aşamaları(Freyer,1954; Rostow,1980),üretim ilişkileri (Marx,Engels,1968),liberal ideolojinin gelişimi(Sievers,1968 ;Galbraith,1980;),düşüncedeki değişim(Hazard,1981),Fransız ihtilali ve getirdikleri(Duverger,1977;Aron,1975;Lipson,1984),bilgi birikimi ve sosyal bilimlerde gelişme (Aron,1976; Duverger,1980),düşünce ve tarihin bütünlük içinde incelenmesi (Nef,1960),değişimin hızı-uyum ikilemi(Tofler,1974;Tofler,1981)vs. olarak sayabiliriz

Batılı bir araştırmacının ifadesine göre,modern teknolojinin kültürel temelleri 15.asırda matbaanın icadına(1455) kadar uzanmaktadır.Değişimi açıklarken şunları söylemektedir:

“15. asırda matbaanın icadı Avrupa için dönüştürücü bir gelişme ifade ediyordu, çünkü bu noktadan itibaren bilginin yayılması büyük bir sürat kazandı.17.asır ilmin başlangıcına,18.asır ise yanlış olarak sanayi inkılabı demek kadar büyük bir teknolojik değişmeye şahit oldu.19.asırda ilim devamlı bir sosyal organizasyon halinde gelişti;20.asırda da araştırma ve geliştirme faaliyetleri,gerek ilmi ve gerekse teknik değişimin hızında muazzam bir artışla birlikte,tamamen müesseseleşti. Bu değişim hızının gittikçe süratlendiğini bilhassa belirtmek gerekir”(Boulding,1969:6).

Bunun yanında değişim sürecini 17. yüzyıldan başlatanlarda vardır.Batı düşüncesinin gelişim çizgisini inceleyen bir başka araştırmacı da fikirlerini : 1

“Ne bundan daha büyük bir tezat,ne de bundan daha süratli bir nitelik görülmüştür.Otoritenin teminatı altında bir meratip [hiyerarşik] silsile,bir disiplin ve nizam,dogmatik prensiplere sıkı sıkıya bağlı bir hayat;işte 17.yüzyıldaki insanların aziz tuttukları şeyler.Ama onlardan hemen sonraki 18.yüzyıl insanları bu tehditlerden, otoriteden ve dogmalardan şiddetle nefret ettiler.Evvelkiler Hıristiyanlığı tutan,be-rikiler de tutmayan kimselerdi.Evvelkiler, ilahî hukuka,berikiler tabii hukuka inan-dılar.Evvelkiler eşitsiz sınıflara bölünmüş bir cemiyet içinde kaygısız yaşadılar,be-rikiler ise bir eşitlik rüyası içindeydiler”biçiminde açıklamaktadır(Hazard, 1981: 17).

Araştırmacı,bu değerlendirmeyi 1680-1715 tarihleri arasında oluşan düşünce değişimleri anlatırken söylemektedir.Benzer düşünceleri başka yazarlarda ifade etmektedirler (Nef,1960: 7-10).

Batıdaki bu sosyal değişmelerin arkasında,batının kendi iç dinamiklerinden doğmayan, fakat batılılar tarafından seyahatler ve diğer vasıtalarla toplanan bir pagan kültürü birikimi de vardır.Değişim taraftarı olan insanlar,bu pagan kültürde var olan bazı kültürel değerleri, ya-şanmış tecrübeleri,her araştırmacının kolayca bulabileceği gerçekleri,kendi kültür değerlerinde öteden beri var olan servet,hürriyet,adalet gibi bütün hayatı kavramların karşısına dikerek, karşılaştırma ve tartışma yolunu açtılar (Hazard,1981:30);buradan merakın

emrinde büyük bir potansiyel güç,yeni bir sentez,daha geniş bir perspektife sahip yeni dünya görüşleri oluştu.

İşte 19.yüzyılda belirgin biçimde ortaya çıkan ve hız kesmeden hala devam eden modern teknoloji-sosyal değişme etkileşimin ilk oluşumları böyle bir ortam ve koşulların ürünüdürler.Bütün bunlardan anlıyoruz ki,bugün içinde bulunduğumuz,hızını ve ürünlerini kontrol edemediğimiz teknolojik ve sosyal değişimin arkasında iki ya da üç asırlık ciddi bir hazırlık dönemi ve dünyanın diğer kültürlerinin katkıları bulunmaktadır.

Aslında modern teknoloji ve sosyal değişme gibi kapsamlı ve farklı boyutları olan olgular inceleniyorsa,olguyu oluşturan temel öğeleri,süreç içinde,bir bütün halinde göz önün-de bulundurmamak,biraz yorucu olmakla beraber en emin yoldur;çünkü,o zaman ayrıntılara inebilmek daha kolay olmaktadır.Ancak sempozyum formatları çerçevesinde bu olanaklı ol-madığı için biz, konuyu ana hatlarıyla açıklamaya çalışacağız.

Sanayi devrimi ve teknolojik gelişme öncesinin kültürel boyutuna ait bu kısa bilgiyi sunduktan sonra teknoloji öncesi dönemin teknik anlayışına da bir göz atalım.Teknolojiyi: "Yalnız makineler değil,belli bir malın ya da hizmetin üretilmesi için gerekli olan teknik bilgi, işlem ve araçların tümü" (Öncü,1976:63) olarak tarif edersek,teknolojiyi kavramak için teknik ve teknik bilgi hakkında açıklama zorunluluğu doğar.

En geniş anlamıyla teknik, insanla yaşattır. İnsan doğadaki bütün varlıklardan farklı ve zayıf yaratılmış olduğu için,kendisini korumak ve ayakta kalmak adına ilk baş vurduğu işlerden biri alet yapmak olmuştur. Bilindiği gibi insanın en önemli karakteristiklerinden biri Homo-faber olmasıdır. Yontulmuş ve keskinleştirilmiş bir taş parçasından yelkenliye, ateşte pişirilmiş toprak kaptan en güçlü kaldırma aygıtına,ya da tulumba tertibatına uzanan,çapa, saban,araba,tekerlek gibi unsurları içine alan teknik,uygarlığın her aşamasında kendisini yenileyerek varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle tekniğin tarihi çizgisini, uygarlık tarihinin izlenmesi en kolay ve kesintisiz çizgisi biçiminde ifade etmek olanaklıdır(Freyer, 1954:10). Tekniğin tarihi çizgisini birbirinden kopuk olmayan, fakat karakterleri itibariyle iki ayrı mahiyet gösteren bir uzun yol olarak düşünebiliriz.

Birinci çizgi,insanlığın başlangıcından 18.yüzyıla kadar devam eden çizgidir. Bu ma-nada teknik,Yunanca "Techne" sözcüğünün ifade ettiği şeydir; bu kavram, "özel bir sanat, özel bir yetenek ya da özel bir güç (Freyer, 1954:11) anlamına gelmektedir. Bu teknik, insanların yönedikleri belli bir hedefe, belli bir amaca ulaşmak için,vasita olarak kullanmak ihtiyacı duydukları bir takım araçları içerir. Hedefine ulaşmak isteyen insan önce,kendisine lazım olacak araçlara konsantre olur ve sonunda bu araçları bulur,onları hedefine göre güven-li,ince ve özel bir biçimde düzenler ve hedefine ulaşır.Eski teknik icatların arkasında genel-likle böyle bir mekanizma vardır.

Ancak bu teknik,modern teknolojide olduğu gibi, toplumsal hayatın boyutlarına dağılmamış,sadece hayatın bir iki alanında görülmüştür. Örneğin ulaşım,dafazla bir etkenliği yoktur; atlı arabanın 4000 yıllık saltanatı ancak 1830'larda sona erdirilebilmiştir. Bir başka deyişle,Sezar'ı taşıyan atlı araba Napolyon'u da taşımıştır. Aynı şekilde bu tekniğin aygıtları ile çalışma tarzları, hayatın içinde tek başına kalmıştır. Hayat son derece basit bir teknikle olup bitmiş, el işçiliği ise, basit bir sanat formundan ileri gidememiştir((Freyer,1954: 11). 18. yüzyıla kadar devam eden eski tekniğin panaroması böyledir. Yani eski teknik, toplumsal hayatın önemli bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür,ancak modern teknik gibi,toplumsal hayata yeterli etki yapamamıştır.

Ancak 18.yüzyılın ikinci yarısında James Watt'ın (1768)icat ettiği buhar makinası teknik kavramının mahiyetini değiştirmiştir. Bu yeni teknik,eski tekniğin gelişerek kazandığı olgunluğun sonucu değil, mahiyet yönünden başka bir şeydir.Bu bakımdan buhar makinasının icat tarihi herhangi bir teknik buluşun tarihi değil,yepyeni bir tekniğin,modern teknoloji-nin başlangıç tarihidir.

Teknoloji tarihinde en önemli yeri 19.yüzyıl almaktadır; çünkü kendisine gelene kadar hiçbir çağ kabına sığmayan bir teknik iradeye,büyük bir teknik güce, başlayıp biten değil,tıpkı bir zincirleme tepkide olduğu gibi,durmadan birbirini tetikleyen enerjiye sahip olmamıştır.Bu nedenle haklı olarak19.yüzyıla "teknik yüzyılı" demek doğrudur (Freyer,1954:10).19.yüzyıl teknik yüzyılı olması yanında, en az teknik kadar önemli olan

ikinci bir karakteristiğe daha sahiptir ki, bu da, insanlık tarihinin sosyal değişme açısından en çok değişen yüzyılı olmasıdır.

Teknolojinin toplumsal hayat üzerinde yaptığı değişimlere kronolojik olarak baktığımızda ilk değişimin dokuma ve iplikte olduğunu görüyoruz (1765-1780). Bu değişim önce pamukla başlamış sonra yünle gelişerek yoluna devam etmiştir. Belli bir süreçten sonra adeta dokuma endüstrisi şehirleri diyebileceğimiz mekanların oluşmasına sebep olmuş, arkasında demir-çelik boy göstermiştir. Bu endüstri toplumsal hayatı bir çok yönleriyle sarmıştır. Fab-rikaların kurulmasında, organik maddelerden yapılmış ev aletlerinin değişmesinde, şehirlerin çeşitli biçimlerde organize edilmesinde (demir direk, çelik tel vs), tarımda, kısaca pek çok sa-hada evrensel bir madde olmuştur. Bu teknolojinin yaptığı önemli değişimlerden birisi de, diğer bütün endüstri dallarında kullanılan makinelerin yapımında kullanılması, bir üretim aracı olmasıdır.

Buharla çalışan vapurların ortaya çıkması ve dünyanın demiryolu ağıyla örülmesiyle başlayan ulaştırmadaki değişim, sadece ulaştırma konusunda değil, bugünkü toplum hayatımızın ana kavramlarından biri olan tempo (sürat) kavramını gerçekleştirmiştir. Bu kavram giderek incelenmiş, optimum biçimde zamanı kullanma sanatına dönüşmüştür; Almanların *Die Zeit ist Geld* "kısa ifadesinde tam anlamını bulmuştur. Ancak bu anlayışı, bugün sanayilemiş ülkelerde görüyoruz; ülkemiz dahil olmak üzere pek çok ülkede zaman kavramının hala çok anlamı yoktur.

Teknolojinin (elektronik ve otomasyon dünyası vs) (Çağatay, 1963:123-134) ve zamanı kullanma sanatının ortaya çıkardığı boş zaman psiko-sosyal hayatın konusu olabilecek bir aşamaya gelmiştir. Bu konuda Avrupa'da binlerce eser ve makale yazılmıştır (Hillman, 1970; Andraea, 1970; Rudiger, 1971), hatta ülkemizde bile bu konuda eserler vardır (Tezcan, 1994).

Ayrıca o dönemde, tıpkı insandaki kan dolaşımı gibi, dünyanın her tarafından hammad-delerin sanayi bölgelerine getirilmesi, burada üretilen ürünlerin aynı şekilde dünyanın her ta-rafına dağıtılması dünya ticaretinin canlanmasına, bugünkü siyasi, iktisadi ve sosyal hayatımızda bazen açık bazen kapalı büyük etkileri olan çok uluslu büyük şirketlerin kurulma-larına da kaynaklık etmiştir.

19. asrın sonlarına doğru ortaya çıkan benzin motoru ulaştırmada devam eden tetik-leme işinin nerelere vardığını göstermesi bakımından önemlidir. Bugün sestem hızlı uçakların cirit attığı bir ulaşım dünyasında yaşıyoruz.

Yine 19. yüzyılda kimya kabuğunu çatlatmış, büyük bir iddia ve ihtisamla sosyal hayatın içinde kendine yer edinerken, onun değişmesine ve zenginleşmesine büyük katkıda bulunmuştur. Besin maddelerimizden tutunuda oturduğumuz evlerin boyalarına, kozmetik sanayii-ne, rasyonel tarımın doğuşuna, tekstil sanayiine kadar her dalda, hayatın ağırlıklı bütün alanlarında kimyayı görmek olanaklıdır. Kimyanın en az bu saydıklarımız kadar sosyal hayata getirdiği önemli bir değişiklik daha vardır ki, bu da artık bilimin ve teknolojinin sosyal hayatı belirleyici bir faktör olarak tescil etmesidir. Bu nitelikte, yine, bunu takdir etme yetenek ve bilgisine sahip olan gelişmiş toplumlarla sınırlı kalmıştır.

Şimdiye kadar sayılan bütün teknolojik ve sosyal değişmelerin üzerinde elektrik en-düstrisi vardır. Her ne kadar telefon ve telgraf gibi keşiflerin tarihleri biraz eskiye gidiyorsa da (1830-1840), bunun bir endüstri olarak ortaya çıkması kuvvetli akım tekniğinin bulun-masıyla başlamıştır. Bu tarih 19. yüzyılın son çeyreğine rastlar. Elektrik, kendisinden önce gelen bütün endüstrileri kökünden değiştirmiştir. Örneğin, itme ve işletme gücü olarak buhar gücü ile rekabet etmiştir. Onun vasıtasıyla ulaşım da yeni bir devrim olmuştur. Büyük şehirler-de toplu taşımacılık, elektrikli ev aletlerinin kullanımı artmış, kimya, elektronik cihazlar, tıp ve daha pek çok teknolojik ve toplumsal alanda daha yaygın ve etkin hale gelmiştir.

Bunların yanında görünüşte önemli olmayan, ama günlük hayatımızın bütün ayrıntı-larına girerek, toplumsal hayatın ihtiyaçlarını gidermek suretiyle yaşamı kolaylaştıran ve zengin-leştiren küçük sanayi vardır ki, sosyal hayatın ayrıntıları düşünüldüğünde en az öbürleri kadar önemli bir yere sahiptir.

Bu teknoloji-sosyal değişme etkileşimi, sosyal hayatın değişmesini, zenginleşmesini ve gelişmesini sağlamanın yanında daha bir çok değişimlere de sebep olmuştur. Bu değişimleri başlıklar halinde şöyle sıralayabiliriz.

Avrupa'nın bazı bölgelerine, diğer bölgelerden %200-250'lere varan, yoğunlukta çok yüksek göçler olmuştur. Bu göçler sebebiyle yığılmalar, nüfus yoğunluk-endüstrileşme iliş-kisi çerçevesinde, sanayileşmeyi hızlandırmış, işbölümünü artırmış, modern şehirleşme olgu-sunun temellerini atmıştır. Yine bu göçler (özellikle ırgat ve küçük esnaflardan oluşan göçler), insanları eski mesleklerinden, vatanlarından, sosyal konularından, ruhi dünyalarından, kısaca eski sosyal varlıklarından koparıp, yeni meslek, vatan, sosyal konum ve sosyal dünyalara yer-leştirmiştir.

Aynı şekilde, yeni bir sosyal sınıfın, endüstri işçi sınıfının doğmasına sebep olmuştur. Bir batılı sosyologun ifadesine göre, "İnsanlık tarihinde hiçbir büyük sınıf bu kadar kısa bir zaman içinde teşekkül etmemiştir" (Freyer, 1954:24). Bu sınıfın çok kötü çalışma koşulları, ücretleri, çalışma saatleri (14 saate kadar),

sosyal hayatları ve diğer boyutları bazı siyasi ve sosyal düşünce cereyanlarına kaynaklık etmiştir. 1850'lerde önce Fransa'da, daha sonra Avrupa'da sosyalist program ve teorilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu teorilerden en önemlisi Marx'ın 1848'de özünü ortaya koyduğu bir programdır. Bu teori hem siyasi hem de sosyolojik yönden sosyal tarih içinde büyük değişimleri meydana getirmiştir. Bu ideolojik programlar bir taraftan belli bir sınıfın organize olmasına, diğer taraftan sanayileşmenin getirdiği ağır koşulların sosyal siyaset tedbirleriyle hızla düzeltilmesine, dolaylı da olsa, katkıda bulunmuştur.

Diğer taraftan teknolojik gelişmeler işkollarının çeşitlenmesine, işbölümünün farklılaşma ve yoğunlaşmasına, insanların birbirine ekonomik ve sosyal yönden bağımlı hale gelme-sine, branşlaşmanın artmasına, orta sınıfa katılan yeni tabakaların oluşmasına sebep olmuştur.

Daha bir çok sosyal değişimden bahsetmek olanaklıdır; ancak zaman sorunu olduğu için, konunun bu bölümünü tamamlamak zorundayız.

Endüstri devrimiyle başlayan "teknoloji-sosyal değişme etkileşimi"nin eğitime yansı-ması, onun karakteristiklerine ve ortaya çıkardığı problemlere göre şekillenmiştir. Örneğin, eğitime yön veren prensipler ve hedefler arasında hukuk devletinin oluşumuna, milli dev-letlerin kurulmasına ve eski toplum düzenlerinin yıkılmasına, yeni sosyal yapılanmanın oluş-masına katkıda bulunacak fikirler bulunmaktadır.

Bunun yanında eğitime bakış açısında esaslı bir değişiklik olmuştur. Eski devirde eği-tim, içe yönelik bir durumda iken, endüstrileşme devrinde dışa yönelik bir görüş açısı ağırlık kazanmaya başlamıştır. Yine aynı dönemde dışa dönüklüğe paralel olarak sosyal ve ekonomik sorunlar ve bunların çözüm yollarının aranmasına karşı eğilim artmış, böylece eğitim ve öğ-retim hayatında materyalist, sosyalist ve pozitivist akımların etkisiyle entelektüalist ve itilitarist görüş açıları öne çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler, 20. asırda "Reform Pedagojisi Akımları" denilen yeni eğitim görüşlerinin fikri temellerini hazırlamışlardır.

Endüstri çağındaki eğitime baktığımızda, 1-Sosyal Eğitim, 2-Eğitici Eğitim, 3-Okul Ön-cesi Eğitimi, 4-Hürriyetçi Eğitim, 5-Sosyalist Eğitim, 6-Pozitivist Eğitim, 7-Irrasyonel Eğitim başlıkları altında toplandığını görüyoruz. Bu eğitim görüşlerinin, endüstrileşme sürecinde oluş-an değişimleri destekleyen ve değişimleri reddeden görüşlerin yansıması olarak karşımıza çıkarlar.

Örneğin, Sosyal Eğitim görüşünün temsilcisi olan J.H. Pestalozzi (1746-1827), eği-timde ortaya koyduğu görüşlerle yaşadığı dönemdeki problemlere eğitim yoluyla bir çözüm bulmaya çalışmış, özellikle fakirlerin ve aşağı tabakanın eğitimiyle uğraşıp onların hayat sevi-yesini yükseltme amacına yönelmiş, böylece sosyal eğitimin doğuşuna sebep olmuştur.

Pestalozzi'nin eğitimde yaptığı en önemli başarı, İlkokulların gayesini, yolunu aydın-latma başarısıdır. Ona göre ilkokulların gayesi, insan eğitimidir, insan eğitimine ulaştırılan yol da kendi kendine faal olmaştır. Her insanda yüksek bir yetenek vardır. Ve bu yetenek kendi kendine faal olmağa eğilimlidir. Eğitimin görevi, realize olmaya eğilimli yeteneği ortaya çıkarmak, canlandırmak ve geliştirmektir. Kendi kendine faaliyet esasına uymayan, her türlü vasıta hatalıdır. Buradan anlaşılmalıdır ki, Pestalozzi'nin eğitiminde odak noktasını insan ve içindeki yeteneği oluşturmaktadır (Burger, 1963:4).

Eğitici Öğretimin temsilcisi olan **J.Fr. Herbart (1776-1841)**'a göre eğitim, iki temele dayanır:**Pratik felsefe (Ahlak) ve Psikoloji**. Bu vasıtalarından birincisi,bize eğitimin amacını, ikincisi ise vasıtalarını gösterir. Öğretimin amacı"çok yönlü ilgiler"yaratmak ve "ahlaki amacı" gerçekleştirmektedir. Herbart,eğitimde "eğiticiliği"ön plana çıkardığı için "eğitici öğretim" terimini kullanmayı uygun görmüştür.

Okul öncesi eğitimin kurucusu olan **Fr. W.A. Fröbel (1782-1852)** hocası olan Pesta-lozzi'nin insan eğitimi prensibine inanmış önemli bir eğitimcidir. Ona göre eğitimin amacı, insanın özünüdeki edebi,değişmez ve bu nedenle de kutsal olan şeyi geliştirmektedir.Bu düşünceler öz itibarıyla, Pestalozzi'nin fikirlerinin başka bir biçimde anlatımıdır.

Hürriyetçi eğitimin temsilcisi olan **L.N.Tolstoy (1828-1910)** meşhur bir Rus Roman-cısı olup eğitime ait bir eseri vardır. Ancak eğitim hakkındaki fikirleri J.J.Rousseau'nun eği-tim hakkındaki düşüncelerinin ondaki yansımından ibarettir.

Sosyalist Eğitim,K. Marx (1818-1883 ve F.Engels (1820-1895) in fikirleri etrafında oluşan bir eğitim sistemidir.Kaynağın,endüstri devriminin başlangıcı esnasında,her türlü güvenceden mahrum sanayi işçilerinin yaşadığı hayat şartlarından almaktadır. Her ne kadar Eflatun'un "Devlet"adlı eserinden başlayıp, T.Morus, T.Campenella ve diğerleri vasıtasıyla Marx'a kadar ulaşan ideal ve ütöpik sosyalist eğilimli eğitim fikirleri varsa da,bunlarla bahse konu olan eğitim sistemi arasında isim benzerliğinden başka bir ilişki yoktur.

Marx'ın eğitimle ilgili görüşleri belirli bir esrinde toplanmış olmayıp, eserleri içine serpiştirilmiştir.Eğitim hakkındaki düşünceleri genel sistemine uygun düşüncelerden oluşmaktadır. Marx, komünist manifestosunda da söylediği gibi,eğitimin üretici iş ile birleştirilmesi "fikirindedir. Ona göre eğitim ile üç şeyi almalıyız: 1- Zihni eğitim, 2- Beden Eğitimi (jimnastik okullarında ve askeri eğitim yoluyla verildiği şekliyle), 3- Politeknik eğitimi (Bu ögile bir eğitimidir ki bütün üretim süreçlerinin genel bilimsel ilkelerini öğretecektir...) Kısaca, Marx'a göre eğitim,insan her yönüyle özüne ulaştırmak ilkesine dayanmalıdır. Bu eğitim yaklaşımı,çeşitli düzeltmeler yapılmak suretiyle Marx'dan günümüze kadar sürmüş, belki bundan sonrada sürecektir.

Pozitivist eğitim,19.yüzyılın birinci yarısının sonlarından itibaren ortaya çıkmıştır. Daha önceden eğitimin felsefi yönden temellendirilmesi esası teşkil ederken, ikinci yarısından sonra durum değişmiş, politik ve ekonomik,sorunlar ön plana geçmiş, bilim ve teknoloji alanındaki başarılar,felsefeyi geri plana itmiştir. Bu gelişime uygun olarak eğitimin amacı konusundaki teorik-felsefi tartışmalar,yerini metafiziği reddeden pozitivist ve natüralist görüşlere bırakmıştır. Onlara göre, insan, sadece doğa bilimi metoduna inanmalı ve güvenmelidir. Doğa bilimlerinin kesin bilgisi, bilimsel bilginin esas örneğini teşkil etmektedir. Her ne kadar pozitivistizmin tarihi bir geçmiş varsa da, ilk temsilci sosyolojinin kurucusu **A.Comte**'dur.

İrrasyonel Eğitim görüşünün arkasında 19. yüzyıl başlamış 20. yüzyılda yüksek sevi-yelere ulaşmış,endüstri ve teknolojik gelişmelerin insan üzerinde yaptığı kötü etkilere karşı tepki yapmaktadır.Bu düşüncenin temsilcileri iki Alman filozofu **A. Schopenhauer (1788-1860)** ve **F. Nietzsche (1844-1900)** dir (Aytaç,1980:253,68,90).

Yukarıdaki düşüncelere toplu olarak baktığımızda, toplumsal hayatın değişimleri, eği-timle ilgili düşüncelere doğrudan yansımıştır. Buradan bazı çıkarımlar yapabiliriz: 1- Batı top-lumlarında teknoloji- sosyal değişme etkileşimi çerçevesinde ortaya çıkan değişim, toplumun bütün kurumlarını şu veya bu oranda etkilemiştir. 2- Bu değişimleri iyi gözlemleyen, ortaya çıkan sorunlara alternatif çözümler üreten güçlü entellektüel çevreler bulunmaktadır. 3- Teori-pratik,sorun-çözüm,bilgi-üretme ve verimlilik, teknoloji- üretim gibi ikilemler ülkenin **gereksinim ve konumuna uygun** olarak bir arada yürütülmüştür.

Bu ve buna benzer müspet değişmeler,Batı ülkelerinin diğer ülkeler üzerine yaptıkları her türlü (siyasi, sosyal,kültürel, ekonomik vb.) tesirlerle meşruiyet kazandırmaktadır. Öyle görünüyor ki,bugün Batı ülkelerinde eğitim ve eğitim sistemleri,teknolojik ve ekonomik ola-nak,bilgi birikim,güçlü ve komplike organizasyonları temelinde hız kesmeden gelişerek daha ileriye doğru gidecektir. Batıya ait söyleyeceklerimiz bunlardan ibarettir.

Bu vesileyle bildirimizin içeriği ile ilgili bir düşüncemi arz etmek istiyorum .

Buraya kadar açıklamaya ve anlatmaya çalıştığımız Batıdaki değişim ve gelişimler ülkemiz açısından önemli bir nitelik arz etmektedir. Bugün 21.asra girdiğimiz şu günlerde, bahse konu olan değişmelerin batıda unutulduğunu ve çoğunun tarih olduğunu biliyoruz, ancak aynı şeylerin ülkemiz içinde geçerli olduğunu söylemek oldukça zordur.

Batı,bizim gibi ülkeler için,hem bir model, hem de bilimsel araştırma yapacak akade-misyenler,devlet idaresine soyunan devlet adamları için çok önemli bir tecrübe ve laboratuvar-dır. Kanaatimiz odur ki, bu tecrübe ve düşünce denizinden,150 senelik göstermelik çabamıza rağmen,batıyı ne tecrübe ne düşünce ne de bilgi yönünden ciddi anlamda kavrayabilmiş değiliz; bu tepsite bir çok meslektaşımızda katıldığını biliyorum

Ülkemizdeki sosyal değişme hareketlerinin başlangıç noktasını Tanzimat'la başlatmak istiyoruz; çünkü batıda izlediğimiz süreç yaklaşık bu zamana denk gelmektedir. Tanzimat,bir zorunlu sosyal değiştirme hareketidir; çünkü, ülkenin o günkü durumu böyle bir değiştirme yapmayı zorunlu kılmıştır. Ülkenin kaderinde önemli bir rol oynayan bu sosyal değiştirme hareketinin elbette iç ve dış bir çok sebepleri vardır. Dış sebepleri, Fransız ihtilalinin getirdiği yeni fikirler (İnsan Hakları Beyannamesi,eşitlik vs.)(Ülken, 1979:34), Batıda başlayan ve hızla gelişen bilimsel ve teknolojik gelişmeler, ülkenin bütünlüğüne kasteden devletlerin as-keri ittifakları şeklinde ifade edebiliriz. Ancak iç sebepler dış sebeplerden daha önemlidir. Her ne kadar,Tanzimat'ın dış sebeplerle, yani dışarıya karşı durumu kurtarmak için hazırlanmış, bir sosyal değiştirme hareketi olduğu genellikle kabul edilirse de, kanaatimizce bu düşünce, doğruyu tam olarak yansıtmaz. Dış sebeplerin etkili olduğu elbette doğrudur, ancak asıl de-ğiş-tirme dinamiğinin arkasında,17.yüzyılın başından itibaren başlayıp süreç içinde menfi yönde seyreden bir çok iç sosyal değişme hareketi vardır. Ülke içinde başlayan sosyal değişmeleri ve etkilerini belli bir yöntem içinde sunmak uzun bir mesai gerektirir. Bu nedenle biz burada, bunların hepsinden bahsetmek olanağına sahip değiliz. Bunların içinde üç tanesi vardır ki, bunlar bize,ülkedeki sosyal değişmenin genel dinamiklerini gösterebilir.Birincisi, devlet düze-ninin bozulması(Baykara,1984:78-89;Akçura,1985:6;Lewis,1983:46),ikincisi askeri düze-nin bozulması (Uzunçarşılı,1985: 585vd),üçüncüsü toprak düzeninin bozulmasıdır(Cin, 1978:1vd; İnalçık,1993:67-115).Osmanlı imparatorluğunun dayandığı bu üç temel kurumun süreç içinde adeta işlevsiz hale gelmesi, bu kurumlara bağlı olan alanları doğrudan, toplumun sosyo- kültürel yapısını ve ferdi kognitif yapıları da dolaylı olarak menfi şekilde etkilemiştir (Tuzaş,1998:199-205). İşte Tanzimat,böyle bir ortamda,zorunlu bir sosyal değiştirme ha-reketi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı'da ilk değişme fikri devlet adamlarından gelmiştir.Bunun bizce iki sebebi vardır.Birincisi,Batı toplumları ile ülkemiz arasındaki karakteristik farklılıktan doğmaktadır. Batıda sosyal etkileşim zinciri,aşığından yukarıya,biz de ise yukarıdan aşağıya doğrudur; bunu, Batıda gelişen sosyal siyaset kurumlarında rahatlıkla görebiliriz (Kessler,1935). İkincisi, karakteristik olmamakla beraber,başka bir farklılığın göstergesidir. Batıda sosyal problemlere duyarlı, onları yakından takip ederek alternatifli fikirler üreten entellektüel niteliklere sahip sosyal ve siyasi çevreler vardır;oyşa biz de,en azından bu manada, böyle çevreler yoktur. Aslında bizde, büyük felsefi sistemlerin olmayışı, uzun süren tarih felsefesi döneminin yaşanmamış olması, çözümedeğimiz pek çok toplumsal problemin temel sebebi sayılabilir.

Tarihimizde ya da sosyal hayatımızda Tanzimat,I. ve II.Mesrutiyet gibi yaşadığımız önemli sosyal ve siyasi yenileşme hareketlerinin beklenen faydayı ya da çözümleri getirmeyişinin arkasında,Batıda olduğu gibi,sosyal değişmeleri kavrayan, bunların çözümlenmesinin gerekli olduğuna inanan,bunları göğüsleyecek ne toplum ne de aydın ve devlet adamı vardır. Araça çıkanlar da seslerini duyuramamış ya da belli bir dönem sonra bu sevdadan vazgeçip, genel gidişe uymanın daha uygun olduğunu düşünmüş olabilirler ;nitekim bunun örneklerini sosyal hayatımıza baktığımızda rahatlıkla görebiliriz.

Problemlerin aşılması noktasında yapılan faaliyetlerin içinde eğitime ait olan kısım önemli bir yer işgal etmektedir.Kısaca eğitim tarihimize baktığımızda şöyle bir gelişim görüyoruz.

Tanzimat'ın ilanına kadar bugünkü anlamda bir eğitim sisteminden söz etmek biraz zordur,fakat Tanzimat'tan itibaren sistem kurma çalışmaları hız almıştır. İlk defa 1826'da Vakıflar bakanlığı yeni açılan okullara bakmakla görevlendirilmiş, askeri okulların açılması

ve devletçe açılan okulların çoğalmasi yönetimi ve denetimi gerekli hale getirmiştir. Tanzimat birlikte merkezi yönetim güçlenmeye başlamış, 1839'da **Rüştiye Okulları Bakanlığı** kurulmuştur. Yalnız bu bakanlık sadece İstanbul'daki rüştiye okulları ile sınırlı kalmıştır.

1846'da İstanbul'da açılan diğer okullarda bu bakanlığın denetimine alınarak bakanlığın ismi **Okullar Genel Bakanlığı** şeklinde değiştirildi. Ülke düzeyindeki yeni okulların denetimini kapsayan ilk bakanlık olarak **Maarif Bakanlığı 1857'de kurulmuş** oldu ve 1864'de özel okullarında denetimi bu bakanlığa verildi.

1869'da 3.Napolyon'un eğitim bakanı **Viktor Duruy**'un tasarısına uygun olarak, **Maa-rif bakanı Saffet Paşa tarafından hazırlanan Genel Eğitim Nizamnamesi, ilk kez ülke düzeyinde bir eğitim sistemi kurmayı amaçlıyordu.** Sanat okulları, medreseler ve azınlık okulları bu düzenlemenin dışında idiler. Eğitimde en kapsamlı merkez örgütünü bu nizam-name getirdi. Maarif bakanlığında bir büyük maarif meclisi kurulmuştu; başkan bakanın ken-disiydi. Bu meclise bağlı iki birim vardı. Birincisi, **bilim birimi** idi. Görevi ders kitapları hazırlamak, yayınları ve öğretimi yürütmek, Avrupa üniversiteleri ile ilişki kurmaktı. İkincisi yöne-tim birimi idi ki, özlük işlerine bakıyordu. 1879'da bu birimler 6'ya kadar çıkarıldı. Bu dö-nemde okulların sayısının artırılması için maarif vergisi bile konulmuştu. Bu bakanlık ve nizamname 1 Kasım 1922'ye kadar İstanbul'da varlığını sürdürdü.

Öbür tarafta, yani Ankara, da Kurtuluş Savaşı süresince maarif bakanı vardı. Kurtuluş Savaşından sonra, devleti ve ülkeyi yeni baştan kurmak için, bütün toplumsal kurumlarda olduğu gibi, eğitim de yeni baştan düzenlendi.

Öğretimdeki dağınıklığı kaldırmak ve öğretimi devletin denetimine almak için 3 Mart 1924'de, 430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Yasası) çıkarıldı. Bu kanun, her kim açarsa açsın ya da yönetirse yönetsin,

Türkiye'de bütün bilim ve öğretim kurumlarını T.C. Maarif Bakanlığı yönetimi altında topluyordu. Ancak bu yeterli değildi; yeni kurulan devletin felsefesine uygun insan tipinin yetiştirilmesi için, farklı şekillerde örgütlenmiş eğitim kurumlarında amaç ve nitelik birliği-nin de sağlanması gerekiyordu.

Bakanlığın yapısı sürekli olarak geliştirildi; adı sekiz defa değiştirildi. 1920'den 1950' ye kadar bakanlık merkez örgütü beş kez önemli yapısal değişim geçirdi(**Başaran, 1999:99**). İliki Cumhuriyet kurulmadan TBMM. Hükümeti 3 sayılı yasa ile kurulmuş ve bu hükümet içinde Maarif Vekaleti yer almıştır. 1923 yılında bakanlığın sekiz birimi bulunuyordu.

İlk değişiklik 1926 yılında 789 Sayılı **Maarif Teşkilatına Dair Kanun** ile yapıldı. Bu yasa Eğitim Birliği Kanunu'nu tamamlayan ve Türkiye'de eğitim sistemini bütünlük içinde kuran temel bir yasadır. Bu yasayı 1933'de, 1935'de çıkan yasalar izledi. 1950 yılından sonra bakanlık merkez örgütünün yapısında değişiklik oldu; bu değişiklik 1980 yılında bazı deği-şikliklerle yeniden yapıldı. Nihayet TBMM, 30.4.1992 tarihinde 3797 sayı ile **Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'u** çıkarıldı.

Eğitim sistemimize ait genel bir değerlendirme yapacak olursak, şunları söyleyebiliriz:

Cumhuriyetin ilk yıllarında okur yazar oranı çok azdı (%10). Bugün total manada %85' lere varan okullaşma oranına ulaşmış bulunuyoruz. Aslında Türk milli eğitimi övmek ya da tenkit etmek isteyenler için bol materyali olan muamma bir sistemdir. Hiç bir yönüyle ne aziz önder Atatürk'ün, ne de çağdaş Batı toplumlarının standartlarına ulaşamadık; ancak bugün bir çok komşumuzun nüfusundan daha fazla olan milyonlarca çocuğu şu veya bu şekilde okutabilen devasa bir yapıya sahiptir. İşte her yanı problem yumağı olan bu sistemin başarılarından birisi içinde bulunuyoruz. Kurtuluş Savaşına simge olmuş Sakarya'nın üniver-sitesinde, dünyanın en modern eğitim tekniklerinin tartışıldığı bir uluslararası sempozyumun içinde bulunuyoruz. Bu sempozyum, devlete, millete ve Sakarya Üniversitesine kutlu olsun.

Bizi dinleme zahmetinde bulunduğunuz için teşekkür eder, saygılar sunarız.

KAYNAKÇA

(Bildiri hazırlanırken taranan ve faydalanılan kaynaklar)
ALKAN, C., Eğitim Teknolojisi, 4. Baskı, Atilla Kitabevi, Ankara.

- ANDREAE, C.A., Ökonomik der Freizeit, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1970.
- AYTAÇ, K., Avrupa Eğitim Tarihi, 2. Baskı, AÜOTCF Yayını, Ankara, 1980.
- BACKHAUSEN, W.J., Entwicklungsland Bundesrepublik, Problem der technologischen Lücke, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1971.
- BLACRK, C.E., Çağdaşlaşmanın İtici Gücü, Çev: F. Gümüş, T İş B. Yayını, Ankara, 1986
- BİNBASIOĞLU, C., Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, MEB. Yayını, İstanbul, 1995.
- BOCK, J., Kommunikation und Erziehung, Darmstadt, 1978.
- BOTTOMORE, T.B., Toplumbilim, Çev: Ü. Oskay, 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1998
- BOTTOMORE, T.B., Seçkinler ve Toplum, Çev: E. Mutlu, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.
- BOULDİNG, K., Yirminci Asrın Manası, Çev: Erol Güngör, 1000 Temel Eser Serisi (6), MEB. Yayını, İstanbul, 1969.
- BURGER, e., İş Pedagojisi, Çev: F. Kanat, MEB. Yayını, Ankara, 1963.
- ÇAĞATAY, T., "İş Otamatlaşmasının İktisadi ve İçtimai Sonuçları Etrafında" Araştırma, I, AÜDTCF, Yayını, Ankara, 1963, s:123-134.
- ÇAĞATAY, T., "Sınai İhtilal" Mefhumu Etrafında", Araştırma, II, AÜDTCF. Yayını Ankara, 1964, s:107-143.
- DUVERGER, M., Sosyal Bilimlere Giriş, Çev: Ünsal Oskay, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1980.
- DUVERGER, M., Batı'nın İki Yüzü, Çev: C. Eroğul, F. Sağlam, Doğan Yayınevi, Ankara, 1977.
- ERGİN, A., Öğretim Teknolojisi, İletişim, 2. Baskı, Anı Yayınları, Ankara, 1998.
- FELDMAN, A., FORD, P., Bilginler Buluşlar Ansiklopedisi, Milliyet Yayını, İstanbul.
- FİCHTER, J. Sosyoloji Nedir?, Çev: Nilgün Çelebi, Attila Kitabevi, Ankara, 1996.
- FOURASTIE, J., Die grosse Hofnung des zwanzigsten Jahrhundert, Bund-Verlag, GmbH 3. Aufl., Köln-Deutz, 1954.
- FREYER, H., İndüstri Çağı, İÜEF. Yayını, İstanbul, 1954.
- GALBRAITH, J.K., Kuşku Çağı, Çev: N. Himmetoğlu, R. Aşçıoğlu, Altın Kitaplar, 1980.
- GROSSNER, K., Das 198. Jahrzehnt Eine Team- Prognose für 1970-1980, dtv. Verlag, Hamburg, 1972.
- HABERMAS, J., İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim, Çev: M. Tüzel, 3. Baskı YKY. Yayını, İstanbul, 1997.
- HAZARD, P., Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme, Çev: Erol Güngör, Tur Yayınları, İstanbul, 1981.
- HİLLMANN, G., Die Befreiung der Arbeit, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1970.
- HOOK, S., Akademik Hürriyet ve Akademik Anarşi, Çev: Sencer Tonguç, BKMK. Yayınları, Ankara, 1973.
- İŞMAN, A., Uzaktan Eğitim, Değişim Yayınları, Sakarya, 1998.
- KAHN, H., WIERER, A.J., Ihr werdet es erleben, Voraussagen der Wissenschaft bis zum Jahre 2000, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1972.
- KESSLER, G., İçtimai Siyaset, Çev: O. Tuna, İstanbul, 1945.
- KÖHLER, G., Wem soll die Schule nützen?, Fischer Verlag, Frankfurt, 1974.
- KUNKEL, W., Der Junge Mensch, Ratschlaege für die Erziehung von Jugentlichen, W. Goldmann Verlag, München, 1970.
- KURTKAN BİLGİSEVEN, Â., Genel Sosyoloji, 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986.
- KURTKAN BİLGİSEVEN, Â., Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları, 3. Baskı, Divan Yayınları, İstanbul, 1982.
- MARX, K., ENGELS, F., Alman İdeolojisi, Çev: S. Hilav, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1968.
- NEF, John U., Sanayileşmenin Kültürel Temelleri, Çev: Erol Güngör, 1000 Temel Eser Serisi (24), MEB. Yayını, İstanbul.
- NEUMEISTER, H., Organisierte Menschlichkeit, Grenzen des sozialen Fortschritts, Herder-Bücherei, Freiburg, 1962.
- OZANKAYA, Ö., Toplumbilim, 9. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1996.
- ÖNCÜ, A., Örgüt Sosyolojisi, SBD. Yayını, Ankara, 1976.
- ÖZALP, R., ATAÜNAL, A., Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı, MEB. Ya-

- Yini, İstanbul, 1977.**
- PROSKE, R.u.K., Modelle und Elemente künftiger Gesellschaften, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1971.
- RIZA, E.T., Eğitim Teknolojisi Uygulamaları, İzmir, 1997.
- ROSTOW, R.W., İktisadi Gelişmenin Merhaleleri, Çev: Erol Güngör, Kalem Yayıncılık, İstanbul, 1980.
- SALİSBURY, H., Die zerrüttete Generation, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1962.
- SCHWAEBİSCH, L., SİEMS, M., Anleitung zum sozialen lernen für Paare, Gruppen und Erzieher, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1974.
- SIEVERS, A.M., İhtilal Tekamül ve İktisadi Nizam, Çev: Seniha Yazıcıoğlu, 1000 Temel Eser Serisi (4), MEB. Yayını, İstanbul, 1969.
- STEİNBUCH, K., Programm 2000, dtv. Verlag GmbH., München, 1972.
- TOFLER, A., Üçüncü Dalga, Çev: Ali Seden, Altın Kitaplar, 1981.
- TOFLER, A., Şok, Çev: Selami Sargut, Altın Kitaplar, 1974.
- TUZTAŞ, T., "Sosyal Gelişme Açısından Türkiye'de "Yaygın Eğitim" in Önemi", TDA. Dergisi, TDAV. Yayını, İstanbul, 1999, S:121, s: 23-80.
- TUZTAŞ, T., Halo Eğilimi Açısından Osmanlı Devleti Gerileme Dönemi Devlet Adamları ve Aydınlar, Sosyoloji Konferansları, 25 Kitap, İÜİF. Yayını, İstanbul, 1998, s: 183-218.
- TÜRKDOĞAN, O., Sanayi Sosyolojisi, Türkiye'nin Sanayileşmesi, Dün-Bugün-Yarın, Töre Devlet Yayınları, Ankara, 1981.
- YALIN, H.İ., Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme, Nobel Yayın, Ankara, 2001.
- 75 YILDA EĞİTİM**, İstanbul, 1999.